

Richard M. Nixon: The Real War

A Warner Communications Company
1980.

Godine 1980. u izdanju A Warner Communications Company ugledala je svjetlo dana knjiga 37. američkog predsjednika Richarda M. Nixona »THE REAL WAR« (PRAVI RAT).

To je njegovo drugo značajnije djelo poslije memoara koje je objavila izdavačka kuća Grosset & Dunlap, Inc., 1978. godine.

Na taj način Nixon je nastavio tradiciju ne samo američkih predsjednika, već i brojnih američkih diplomata i ministara vanjskih poslova, koji su gotovo svi poslije silaska s političke, a neki od njih i s istorijske pozornice, postali vrlo aktivni u ovjekovječenju svega onoga što je bilo bitno u momentu obavljanja njihovih državnih funkcija.

S obzirom na to da je Nixon bio na čelu SAD, jedne od supersila, oko šest godina, zemlje koja se ne samo u poslijeratnom periodu nepovratno uključila u sva zbivanja međunarodne zajednice, već je postala i jedna od glavnih poluga u određivanju pravaca kako političkih i ekonomskih, tako i vojnih i kulturnih zbivanja u međunarodnim odnosima, knjiga »THE REAL WAR« dobiva još više na značenju. Njezino značenje postaje još veće s obzirom na to da ju je napisao čovjek koji je duže vrijeme oblikovao američku unutrašnju i spoljopolitičku aktivnost.

Ni subjektivizam, koji je karakterističan za djela te vrste, ne smanjuje »težinu« Nixonova djela, a to ako ni zbog čega onda zbog toga što su američki predsjednici, za razliku od diplomata i drugih koji su do sada objavili svoje memoare, bili na mnogo višoj ljestvici

u oblikovanju američke spoljopolitičke aktivnosti, koja im je omogućavala viđenje globalnih problema u njihovim sveobuhvatnijim dimenzijama, što je donekle utjecalo na smanjenje subjektivizma.

Pažljiva analiza Nixonova djela »THE REAL WAR« upućuje čitaoca na zaključak da su gotovo sva pitanja koja Nixon u njemu obrađuje, njihovi uzroci i posljedice, analizirani na način kako ih je sam Nixon vidio i doživio.

Nećemo pogriješiti ako ustvrdimo da je Nixon jedan od rijetkih predsjednika SAD koji je u svom djelu pokušao »potanko« analizirati ne samo putove kojima se svijet mijenjao za vrijeme njegova trideset godišnjeg javnog života, a i dalje, već i »osvijetliti« izazove kojima su njegovi nasljednici bili izloženi u svom predsjednikovanju i kojima će biti izloženi.

U »osvijetljavanju« tih putova i »izazova« uvelike dominiraju stavovi koje je zauzimao za vrijeme svog predsjednikovanja u Eisenhowerovoj administraciji od 1952. do 1960. godine, kad je hladni rat bio u punom jeku. U to vrijeme stekao je glas političara koji ima uglavnom konzervativne poglede na američka društvena pitanja — kao, uostalom, i većina u stranci kojoj pripada — a u međunarodnim odnosima glas čovjeka kojega bismo, prema američkim mjerilima, svakako prije svrstali u »jastrebove« nego u »golubove«.

Tu tvrdnju potvrđuju njegove riječi napisane u prvoj glavi njegova djela, koja nosi naslov »Nema vremena za gubljenje«, gdje između ostalog kaže: »Moskva neumorno lovi u mutnim vodama raspirujući gnjev protiv ogoljelog kolonijalnog sistema. Blokiral su Berlin, podjarivali su revolucije u Latinskoj Americi, Aziji i Africi, pridodajući agresije Sjeverne Koreje i Sjevernog Vijetnama. Imaju uvježbane subverzivne gerilce, onemogućavaju izbore, ruše nenaoružane avione, sponzori su državnih udara, ubijaju izbjeglice, zatvaraju sve koji nisu njihovi istomišljenici. Prijete, razmeću se, gledaju kroz prste, spremaju urote, subverzije, podmićuju, zastrašuju, teroriziraju, lažu, varaju, krađu, stavljaju na muke, špijuniraju, ucjenjuju, ubijaju — a sve kao stvar promišljene nacionalne politike.«

Te, a i druge, Nixonove riječi potvrđuju, uz teže već potvrđene u praksi, da ne postoji podudarnost izgovorenih riječi u predizbornim kampanjama i stvarnih poteza koje podu-

zimaju dok obavljaju tu funkciju, i tezu da ne postoji podudarnost između ovog drugog i izgovorenih ili napisanih riječi poslije odlaska s predsjedničke funkcije.

Drugu glavu »Treći svjetski rat«, od ukupno dvanaest glava koliko ih rad ima, Nixon započinje riječima Teng Hsiao Pinga: »Prva je karakteristika Sovjetskog Saveza da uvijek prema slabima zauzima stav tirana, a prema jakom stav kukavice. Druga je karakteristika Sovjetskog Saveza da želi iskoristiti svaku priliku.«

U drugoj, kao i u prvoj glavi svu krivicu za sadašnje stanje u međunarodnoj zajednici Nixon nalazi isključivo u »ekspanzionističkoj« politici Sovjetskog Saveza. Riječ »hegemonija«, po njegovim riječima, »prikladno ocrtava sovjetske ciljeve«. Treći svjetski rat, tvrdi Nixon, »započeo je prije nego što se je drugi svjetski rat uopšte završio«, a uzroke njegova nastanka i sadašnjeg egzistiranja ponovo nalazi u sadašnjoj politici Sovjetskog Saveza.

U trećoj i četvrtoj glavi, »Vidljiva ruka« i »Naftna žila kukavica«, nastoji »dokazati« ono što je ustvrdio u prvoj i drugoj glavi svog rada »THE REAL WAR«.

Naime, on kaže da je prvi put vidio Ruslju prije pedeset godina — očima Lava Tolstoja, kad je prema njoj stvorio osjećaj simpatije, »poštovanja i naklonosti prema ruskom narodu i duboko gađenje prema carističkom imperijalizmu i despotizmu«, ali da su ga poslije-ratna sovjetska ponašanja natjerala da promjeni te osjećaje i simpatije.

Sadašnju zainteresiranost velikih sila za Perzijski zaljev, koju objašnjava u četvrtoj glavi svog rada, Nixon objašnjava njegovim položajem i bogatstvom naftom. S obzirom na to da nafta ima ogromni utjecaj na vojnu i ekonomsku moć država, učinila je da Perzijski zaljev postane »središte svjetske oluje posljednjih desetljeća dvadesetog stoljeća«. Po njegovu mišljenju, Perzijski zaljev danas je »centar aspiracija Sovjetskog Saveza«.

Vjerujemo da će čitalac četvrte glave Nixonova rada odmah uočiti njegovu preveliku zabrinutost zbog navodne »neograničene« sovjetske zainteresovanosti za područje Perzijskog zaljeva. U tom pogledu, a sve to radi potvrde osnovanosti njegove zabrinutosti, on navodi riječi disidentskog sovjetskog fizičara

Andreja Saharova koji je rekao da je jedan visoki sovjetski funkcioner izjavio još 1955. godine u Kremlju »da je dugoročni cilj sovjetske politike na Srednjem istoku eksploatirati arapski nacionalizam kako bi se stvorile poteškoće evropskim zemljama da dođu do sirove nafte i da na taj način steknu premoć nad njima«. Međutim, postavlja se pitanje da li ta prevelika zabrinutost potječe iz saznanja što je to područje već odavno uključeno u američke i sovjetske interesne sfere ili, pak, zbog sve bržeg navodnog sovjetskog prodiranja u tzv. sine zone, tj. područja u kojima utjecaji nisu definirani i u kojima, stoga, akcije mogu poduzimati one zemlje koje u njima žele ostvariti svoj uticaj¹«. Među takva područja spada Mediteran, Balkan, a donekle i zemlje koje se nalaze u Perzijskom zaljevu. Mi bismo, pak, sa svoje strane mogli reći da se iza te Nixonove zabrinutosti, koja provjerava i kroz preostale glave njegova rada, krije isključivo ekonomski interes. Naposljetku, on je sam rekao da vojna i ekonomska moć jedne zemlje, u sadašnje vrijeme, ovisi isključivo o nafti.

Peta glava, kojoj je Nixon dao naslov »Vijetnamski sindrom«, interesantna je za čitaoca i zato što ju je napisao čovjek koji je bio na čelu SAD, jedne od supersila, posljednje četiri godine Vijetnamskog rata i što je, kako to i sam kaže: »Imao jedinstven pogled na to... Vjerujem da razumijem zašto nismo uspjeli u Vijetnamu. Tada sam znao zašto se borimo. Sada znam koju smo cijenu platili za svoj neuspjeh i, što je najvažnije, mislim da znam kako možemo učiti iz tih pogrešaka i ne ponoviti ih«. Ali ono što Nixon namjerno prešućuje u toj glavi ili ako, pak, u nekim dijelovima to i ne čini, onda je to u svakom slučaju izbjegavanje priznanja da narodno-oslobodilački, revolucionarni ratovi u zemljama azijskog, afričkog i latinskoameričkog kontinenta ne nastaju samo zato što su oni, kako to on tvrdi, »jedan od omiljenih sovjetskih instrumenata u trećem svjetskom ratu«, već zbog toga što je to zakoniti, istorijski proces.

Šestu glavu, koja nosi naslov »Div koji se budi«, autor započinje Napoleonovim riječima: »Kina? Eno zaspalog diva. Neka spava! Jer kad se on probudi, pokrenut će svijet«,

1

Obrana socijalističke Jugoslavije, izdala »Narodna armija«, Beograd, 1971, str. 21.

da bi odmah nakon toga ustvrdio kako bi Kina »...mogla postati najmoćnija nacija na Zemlji tokom dvadeset prvog stoljeća«. U pomenutoj glavi autor najveći dio prostora posvećuje svom divljenju kineskoj civilizaciji, njezinoj prošlosti, pa čak i sadašnjosti, koja je odvajkada uspijevala da apsorбира svoje napadače i da ih na kraju »preobrati«. U tom pogledu i Hua Kua Feng je 1976. godine dao ovaj komentar: »Neka Rusi dođu. Oni mogu ući duboko, ali nikada neće izaći«.

Sedma, osma i deveta glava obrađuju vojnu, privrednu i predsjedničku moć. U sedmoj glavi »Vojna moć« autor ima potpuno identične poglede i stavove sa sadašnjom Reganovom administracijom u pogledu postojanja »akutne opasnosti« od navodne sovjetske vojne superiornosti. Radi uklanjanja opasnosti koja potječe od te navodne sovjetske superiornosti Nixon zahtijeva da se »...odmah i iznova poradi na tome da se ponovo uspostavi ravnoteža sila, kako bi se mogla odvratiti sovjetska agresija i sačuvati sloboda za nas i za sve slobodne narode«. U objašnjavanju pariteta polazi od riječi »sigurnosno uništenje«, što znači da američke strategijske snage moraju biti dovoljno jake da Sovjeti »nemaju nikakvih mogućnosti od kojih bi mogli očekivati da ih iskoriste protiv nas, bilo na vojnom ili političkom planu«.

Takva autorova razmatranja, u ovoj i drugim glavama njegova rada, upućuju čitaoca na zaključak da su njegovi nekadašnji »jastrebovski« pogledi ne samo ponovo oživljeni, nego i, reklo bi se, ojačani. Tako su »golubovi«, čiji je i Nixon bio član za vrijeme svog predsjednikovanja, izgubili još jednog svog pristašu, i to od momenta njegova podnošenja ostavke na položaj 37. predsjednika SAD pa do danas, a valja se nadati da će tako ostati i ubuduće.

Tu našu tvrdnju potkrepljuje i osma glava koja nosi naslov »Privredna moć«, gdje autor kaže: »Baš kao što vojna moć predstavlja mišić, privredna moć predstavlja krvotok uspješne strategije za pobjedu u trećem svjetskom ratu... privredna moć sama po sebi predstavlja moćno oružje koje, ako se vješto iskoristi — može unapređivati naše interese«. Međutim, postavlja se pitanje gdje su granice američkog interesa i da li ih uopšte ima, i to ne samo u teritorijalnom pogledu već i u svim drugim sferama ljudske djelatnosti? Iz autorova rada jasno proizilazi

da tih granica nema. On se svim sredstvima trudi da dokaže da je sadašnje američko ponašanje uzrokovano, kako to kaže u devedesetoj glavi svog rada koja nosi naslov »Snaga volje«, »komunističkim prodorom«, pa ako je to već tako, kaže Nixon, zašto onda da Amerikanci ne pomognu »ugroženim« zemljama. »...Mrzim komunizam i ono što čini narodu... Oni (misli se na vođe u socijalističkim zemljama. Prim. Č. J.) reaguju instinktivno, baš kako to čini tigar — ljudožder«. Kao što se vidi, to su potpuno identične riječi s riječima kojima je inače obilovala američka stvarnost u hladnoratnom periodu.

Deseta glava Nixonova rada nosi naslov »Predsjednička moć«. U pomenutoj glavi autor ukazuje sadašnjim, ali i svim budućim predsjednicima SAD na zapovijesti kojih bi se trebali pridržavati ako američkom narodu žele omogućiti ostvarenje njihove istorijske uloge »zaštitnika slobodnog svijeta«. Autor, donekle, zamjera tom istom američkom narodu zbog njegova navodnog pokušaja sve jačeg ograničavanja predsjedničke moći, što ima kao posljedicu njihovo stavljanje u neravno pravan položaj u odnosu prema rukovodnicima »komunističkih zemalja«, što, po autorovu mišljenju, ograničava zaštitu američkih »nacionalnih interesa«.

Evo što Nixon kaže šta bi u zidove Ovalnog ureda (ured predsjednika SAD. Prim. Č. J.) urezao, kad bi to mogao, za svoje nasljednike:

- Uvijek budite spremni pregovarati, ali nikada ne pregovarajte ako niste pripremljeni.
- Nikad nemojte biti ratoborni, ali uvijek budite čvrsti.
- Zapamtite da se u sporazumima morate javno složiti, ali tajno pregovarati.
- Nikad nemojte težiti za publicitetom koji bi mogao onemogućiti postizavanje rezultata.
- Nikad nemojte jednostrano odustati od onoga što bi se moglo upotrijebiti kao adut u pregovorima.
- Prisilite svoje protivnike da daju nešto u zamjenu za sve ono što doblju.
- Nikada nemojte dozvoliti da protivnik ocijeni ono što biste učinili kao odgovor na izazov. Nikada mu nemojte unaprijed reći što vi ne biste učinili.

— Uvijek ostavite svom protivniku otvoren put za časniji izlaz.

— Razlikujte prijatelje koji omogućuju barem neka ljudska prava od neprijatelja koji negiraju sva ljudska prava.

— Uvijek učiniti za svoje prijatelje najmanje onoliko koliko vaši protivnici učine za vaše neprijatelje.

— Nikad ne gubite vjeru. U pravednoj stvari vjera može pomaknuti planine. Vjera bez snage je uzaludna, ali snaga bez vjere je sterilna.

I, na kraju, Nixon predlaže i jedanaestu zapovijed: »Uvijek« i »nikada« mora se uvijek reći s rezervom, jer predsjednik mora biti uvijek spreman učiniti ono što je mislio da nikada ne bi učinio.

U jedanaestoj glavi svog rada, koja nosi naslov »Nema nadoknade za pobjedu«, autor ukazuje na nestanak onog bipolarnog svijeta koji je bio karakterističan za poslijeratni period. Analogno nestanku tog poslijeratnog bipolarizma u međunarodnoj zajednici nestao je, po autorovu shvatanju, i »monolizam u komunističkom svijetu«. »...sada je unutar tog svijeta došlo do duboke podvojenosti, koju bismo mogli iskoristiti za našu korist«.

Za jedanaestu glavu vrijedno je napomenuti i to da u njoj Nixon, kad govori o nesvrstanošću, iznosi stavove i poglede koji nemaju ama baš nikakve veze sa stvarnošću. Naime, on pokret nesvrstanošću identifikuje s blokom. S tim u vezi on kaže: »Pojavio se blok 'nesvrstanih zemalja'...« Takvo shvatanje pojma nesvrstanošću identično je Kissingerovu shvatanju koje je izrazio u svom govoru na XXVIII zasjedanje Generalne skupštine UN kada je između ostalog rekao: »I dok je zategnutost između dva prvobitna bloka popustila, treća grupacija sve više dobiva karakteristike bloka — svrstavaju se nesvrstani«.²

Dvanaesta, posljednja glava nosi naslov »Mač i duh«. I nju, kao i šestu glavu, autor započinje citirajući Napoleona: »Na svijetu posto-

je samo dva oblika moći: mač i duh. Na dugu stazu duh će uvijek pobijediti mač«.

I ta glava obiluje Nixonovim upozorenjima na tzv. preveliku opasnost koja, navodno, prijete SAD i ostalim zemljama »slobodnog svijeta« od povećane sovjetske vojne moći. U tom pogledu on poziva sve narode »koji se danas nalaze na putu Moskve« da promijene put dok još »imaju vremena da izbjegnju sudbinu onih koji su se našli na hitlerovskom putu 1930-tih godina«. Kao što se vidi, on identifikuje ne samo putove koji su uslovlili pojavu fašizma i »sovjetskog komunizma« već i same fašističke i »komunističke« političke sisteme.

Vjeran tom svom shvatanju, Nixon u posljednjoj glavi svog rada »otkriva« još neke momente koji, na žalost, nisu bili poznati najširoj masi, jer bi u tom slučaju morali, ako ne u potpunosti onda bar donekle mijenjati svoja shvatanja o Nixonu kao 37. predsjedniku SAD.

Čitalac Nixonova djela »THE REAL WAR« primijetiti će da nema gotovo nijedne rečenice u dvanaest glava, koliko ih ima rad, koja bi uzroke sadašnjeg stanja a i zbivanja u međunarodnoj zajednici tražila i nalazila ne samo u sovjetskom već i u američkom ponašanju. Nije li istorijska istina, a poslijeratna praksa je to i nedvojbeno potvrdila, da su SAD, a naročito u poslijeratnom periodu, počele da se nepovratno uključuju u sva zbivanja međunarodne zajednice. Određeni problemi koji su se u njoj pojavili Amerikanci su pokušali rješavati čak i primjenom samog oružja, koja nije bila nimalo mala.

Nisu li američke trupe gotovo jedno stoljeće korištene za gušenje revolucionarnih pokreta i rušenje nacionalnih vlada koje, po američkim mjerilima, nisu mnogo držale do američkih »nacionalnih interesaa«. Američke trupe bile su upućivane u sve dijelove svijeta, a naročito u današnje zemlje u razvoju, često puta bez odobrenja Kongresa. Da navedemo jedan markantan i upečatljiv podatak: »U gotovo 160 slučajeva u kojima su američke oružane snage bile upotrijebljene u inostranstvu u periodu između 1798. i 1945. godine u ogromnoj većini one su korištene za okupiranje neke zemlje trećeg svijeta«. Između 1900. i 1925. godine američke trupe bile su, npr., upućene u prekomorske zemlje »da bi zaštitile američke interese ili da bi usposta-

2

Podaci objavljeni u UN 1965. godine u dokumentu UN. Doc. S/6331, a citirani u radu dra Velibora Gavranova i dra Momira Stojkovića, *Međunarodni odnosi i spoljna politika Jugoslavije*, Beograd, 1972, str. 42.

vile red« u toku »perioda revolucionarne aktivnosti« u Kini (7 puta), u Kolumbiji (3 puta), u Dominikanskoj Republici (4 puta), u Gvatemali (2 puta), na Haitimu (2 puta), u Hondurasu (7 puta), u Koreji (2 puta), u Meksiku (3 puta), u Maroku i Nikaragvi (2 puta), u Panami (6 puta), na Filipinima, u Siriji i Turskoj (2 puta). Između dužih intervencija mogu se pomenuti one kada su američki vojnici okupirali Haiti, od 1915. do 1934, »da bi održali red u toku jednog perioda hronične prijetnje pobuna«, i na Kubi, od 1917. do 1933. godine, »da bi zaštitili američke interese u toku jedne pobune ili naknadnih nesigurnih uslova života.«³

I, na kraju, umjesto zaključka da kažemo i to da je Nixonovo djelo »THE REAL WAR«, bez obzira na sve gore navedeno, značajan doprinos razjašnjenju američkih viđenja niza pitanja vezanih za međunarodnu zajednicu i međunarodne odnose uopšte. Na žalost, njegov rad još nije pristupačan širem čitalačkom krugu, a valja se nadati da će i on, kao što je to prije izvjesnog vremena učinjeno s Kisingerovim memoarima, biti preveden i kod nas.

Jusuf Čaušević

Richard Deacon: Britanska obavještajna služba

ČGP Delo, OOUR Globus
Zagreb, 1980.

U knjizi »A History of The British Secret Service«, koju je »Globus« objavio u sklopu poznate »Plave biblioteke« pod naslovom »Britanska obavještajna služba«, pisac navodi da je gotovo nemoguće načiniti sveobuhvatnu povijest neke tajne službe jer ograničenja proistječu iz same njezine biti. Problem tajne kojom je obavijena njezina djelatnost osnovni je limitirajući faktor koji se ponekad čini kao nepremostiva barijera u razmatranju funkcija, organizacije i sadržaja djelatnosti te, lociranja njezina pravog mjesta i položaja u širim relacijama. Kad bi bio i omogućen pristup izvornim dokumentima, problem bi se postavio u obliku netočnosti i pretjerivanja, odnosno u analizi proturječnog i često kontradiktornog materijala. Uspriješ svim teškoćama, Deacon je na više od tri stotine stranica iznio pregled razvoja britanske obavještajne službe od njezina nastanka pa do današnjih dana.

Svih ovih kao i mnogih drugih ograničavajućih elemenata pisac je svjestan i u uvodnom dijelu iznosi da nema pretenziju napisati cjelovitu povijest britanske obavještajne službe, jer »pisati povijest bilo koje tajne službe jednako je što i jurišati kopljem na vjetrenjače«. Jedna od vjetrenjača, kako pisac slikovito izražava, jest nepovjerenje povjesničara prema predmetu špijunaže uopće, odnosno »ne smatra se mudrim ni logičnim povezivati djelatnost tajnih službi sa stvarnim smjerom i razvojem povijesti nekog naroda«. Ali, da je upravo ta činjenica točna, pokazuju mnogi znani događaji iz nedavne prošlosti. Druga i,

³ Podaci su objavljeni u »Instances of Use of U.S. Armed Forces Abroad, 1798. — 1945. (Slučajevi upotrebe američkih oružanih snaga u stranim zemljama od 1798. do 1945.)«, Arhiv Kongresa, 23. juna 1969, str. S6955-8. Mičel Kler, *Rat kome nema kraja*, Beograd, 1975, str. 48.

svakako ne beznačajna, vjetrenjača pojavljuje se u obliku razvoja nauke i tehnike, koje bitno utječu na djelatnost obavještajnih službi, pa razotkrivanje njezine djelatnosti što se više približavamo suvremenom trenutku postaje sve teže, jer su činjenice maštovitije prikrivene. Tome treba još dodati Zakon o službenim tajnama kao i mogućnost da se bude optužen za klevetu.

Pisac se ograđuje od službenog stava i navodi da povijest britanske tajne službe nije ni u kojem smislu službena povijest, a isto tako da nije bila podvrgnuta bilo kojem obliku cenzure. Navodi, također, da pod pojmom britanska tajna služba ne razumijeva ni jedan ogranak britanske nacionalne službe posebno, odnosno ona obuhvaća sve ogranke britanske obavještajne službe — SIS, MI5 i MI6, obavještajne odjele ratne mornarice i vojske i ostale manje poznate organizacije. Jer, prema obrazloženju pisca, dati primat jednoj organizaciji značilo bi projicirati iskrivljenu sliku, jer je tokom povijesti prevladavala jedna, odnosno druga organizacija, pa se nijednoj ne može dati prednost u tako dugom vremenskom slijedu, i zato se koristi terminom britanska obavještajna služba.

Autor knjige započinje konstatacijom da se špijunaža u Evropi sporo razvijala a kao špijuni su služili poklisari i poslanici. Međutim, po mišljenju autora, u srednjem vijeku se takav način špijuniranja primjenjivao uglavnom protiv Engleske, dok su se engleski poklisari manje koristili u tu svrhu. Sredina 16. stoljeća je vrijeme kada su vladajućih engleskih krugovi počeli prihvaćati neke Machiavellijeve ideje, pa je sam Thomas Cromwell bio pod utjecajem tih ideja i u svojoj je politici mnogo toga formulirao na temelju makijavelističke zamisli: »veliki čovjek može smionim pregnućem utjecati barem na onaj dio svoje budućnosti koji nije određen usudom«. Sir Nicholas Throgmorton, također makijavelist, imenovan je 1559. godine za engleskog poklisara u Francuskoj, i s tog je mjesta počeo organizirati obavještajnu službu u inozemstvu. Smatra se da se usavršavanje nacionalne obavještajne djelatnosti Britanije duguje Tudorima.

Od doba Throgmortaona i Walsinghama autor knjige upoznaje nas s razvojem britanske obavještajne službe do današnjih dana — do poznatog slučaja Kima Philbyja. Kroz to dugo

razdoblje upoznajemo se sa stvaranjem pojedinih špijunskih i kontrašpijunskih mreža i organizacija koje su uvijek bile, kako to ističe autor, poznate po svom vođi, odnosno organizatoru, i služile su, barem u prošlim razdobljima, vlastitoj sigurnosti kraljeva, odnosno više je bila osobna nego nacionalna služba. S vremenom se ta karakteristika mijenjala, da bi danas poprimila potpuno druge osobine i funkcije.

Knjiga obiluje uzbudljivim opisima raznih događaja iz svijeta špijunaže. U jednom dijelu govori o stvaranju obavještajne službe MI5, o djelovanju MI6 u godinama prije drugog svjetskog rata, o osnivanju SOE (Special Operations Executive — Uprave za specijalne operacije), kojoj je prvobitna namjena bila privredna sabotaža na neprijateljskom području ili sabotaža neprijateljskih izvora opskrbljivanja u neutralnim područjima, a da bi ta služba ubrzo nakon osnivanja bila usmjeravana drukčijim ciljevima i namjenama. Ono što je potrebno spomenuti za ovu posljednju jest činjenica da je bila izuzetno osjetljiva na infiltraciju neprijateljskih agenata, i to ne samo u pojedinačnim slučajevima nego za sve vrijeme trajanja rata. Zanimljivo je također da se britanska obavještajna služba, po potrebi, u pojedinačnim slučajevima služila okultizmom, pa tako pisac baca više svjetla na slučaj Hessa. Posebno je poglavlje posvećeno podvizima žena u obavještajnom radu, zatim o ulozi mafije u prikupljanju podataka nužnih za uspješno izvođenje »Operacije Husky«, kako je bio nazvan pohod na Siciliju, a jedno od posljednjih poglavlja nazvano je »Izdajstva na visokim mjestima«, u kojem se među ostalim bavi i slučajem Kima Philbyja.

Knjiga je, u stvari, kratak i prilično uzbudljiv opis stvaranja i djelovanja britanske obavještajne službe, pa postajemo svjedoci njezinih uspjeha i padova, međusobnog sukoba pojedinih obavještajnih organizacija, ponekad čak i nepovjerenju Foreign Officea. Unatoč svemu, britanska obavještajna služba postizala je značajne uspjehe, posebno u dva svjetska rata. Osobito se mora istaknuti činjenica da je individualizam imao u britanskoj špijunaži mnogo veću ulogu nego u drugim obavještajnim službama, pa mnoge svoje uspjehe može zahvaliti upravo dobrovoljcima koji su uglavnom poticali iz redova vladajuće klase

Ili mladim dobro obrazovanim ljudima. Po riječima urednika ovog izdanja, objavljivanje knjige izazvalo je prilično uzbuđenja u Britaniji.

*Ivan Jelić:
Jugoslavenska socijalistička
revolucija*

Školska knjiga
Zagreb, 1979.

Durđica Podunajec

Autor u navedenom djelu pokušava istaknuti najbitnija pitanja Jugoslavenske socijalističke revolucije i ujedno prezentirati povijesnu cjelinu u jednom sintetičkom smislu. Sinteza znači proučavanje problematike u cjelini i u jedinstvu uzajamnih veza svih dijelova. Pri tom Jelić nastoji da najbitnija pitanja revolucije sintetički osmisli u zaokruženu povijesnu cjelinu jedinstva kroz različitosti višenacionalne zajednice jugoslavenskih naroda i narodnosti.

Upravo pitanje zajedništva svih naroda i narodnosti Jugoslavije, sagledavajući ga kroz međunarodne odnose i njegovo rješavanje u kontekstu i kontinuitetu revolucije kao njezinu osnovnom i sastavnom dijelu, dominira u navedenom Jelićevu djelu. Nacionalno je pitanje istaknuto i kad se govori o krizi političkog sistema, krizi političkih partija i drugih snaga građanskog društva i, posebno, kad se govori o slomu Jugoslavije. Problem zajedništva i međunacionalni odnosi zauzimaju jedno od bitnih pitanja koncepcije i karaktera ustanaka i revolucije kao i formiranja nove narodne vlasti i federacije, a također u poglavljima u kojima se govori o obrani tekovina revolucije.

Buržoazija je u predratnoj Jugoslaviji, kaže Jelić, priznavala pravo vlastitog naciji, a uskraćivala ga drugima. Proletarijat Jugoslavije, sa svojom avangardom (KPJ) na čelu, priznaje ravnopravnost svih nacija i nacionalnosti bez obzira na njihovu brojnost, ekonomsku i kulturnu razvijenost, vjersku i drugu pripadnost. To je, ističe autor, došlo do izražaja u toku narodnooslobodilačke borbe i socijalističke

revolucije u Jugoslaviji. Komunistička partija je na početku revolucije spoznala da je borba za istinsko rješavanje nacionalnog pitanja sastavni dio borbe radničke klase za ostvarenje njezinih konkretnih i dugoročnih ciljeva. Ti se ciljevi, dakako, ne mogu ostvarivati ako se svim narodima i narodnostima Jugoslavije ne «osigura pravo na njihovu nacionalnu afirmaciju i slobodan razvoj», ističe autor u svojoj knjizi.

Jelić pri tome polazi od Titove ocjene još iz 1936. godine da se komunisti Jugoslavije bore za slobodnu zajednicu svih naroda Jugoslavije koja će biti uređena na federativnom principu, a protiv svakog tlačenja i dominacije jednog naroda nad drugim narodom. Tito je, osim toga, tražio da narodnosti, bez obzira na njihovu brojnost, imaju pravo na potpunu slobodu i ravnopravnost kao i druge nacije u Jugoslaviji. To je vrlo važno istaći jer je za Tita i KPJ bratstvo i jedinstvo nedjeljivo i ono važi za sve narode i narodnosti u svim prostorima i vremenskim razdobljima.

Takva je ocjena međunacionalnih odnosa, dakako, usmjeravala pripadnike svih progresivnih snaga zemlje da se bore za novu Jugoslaviju, nezavisnu zajednicu ravnopravnih naroda i narodnosti. Upravo se u koncepciji i praksi nacionalne ravnopravnosti za sve očitovala i osnovna nit i bit sadržaja revolucije, posebno ističe i naglašava Jelić u navedenom djelu.

Još u vrijeme aprilskog rata, odnosno okupacije i komadanja Jugoslavije, rukovodstvo KPJ analiziralo je osnovne uzroke brzog sloma Kraljevine Jugoslavije i upozorilo na veliku opasnost koja narodima Jugoslavije prijete od bratoubilačkog rata i raspirivanja nacionalne mržnje, što ih potiče politika okupatora i njihovih kvasilniga. Stoga je rukovodstvo KPJ na majskom savjetovanju odlučilo da se odmah svi članovi Partije stave na čelo prognanih i obespravljenih slojeva stanovništva, dijelova određenih nacija, i da se skupa s njima izbore za stvaranje borbenog bratstva i jedinstva između naroda i narodnosti Jugoslavije i svih progresivnih demokratskih snaga svijeta.

Upravo se bratstvo i jedinstvo postavlja kao životna zadaća KPJ i radničke klase u cjelini, odnosno progresivnih snaga svih naroda i narodnosti Jugoslavije, jer se, ističe autor, u bratstvu i jedinstvu nalazio ključ spasavanja od međusobnog krvavog obračuna. U borbi za

bratstvo i jedinstvo temeljila se i spoznaja da oslobodilačka borba i revolucija mogu računati s punim uspjehom samo ako to bude zajednička borba svih naroda i narodnosti cijele Jugoslavije. U zajedničkoj borbi naroda i narodnosti Jugoslavije svakodnevno se radala i razvijala snaga revolucije i, ujedno, učvršćivalo bratstvo i jedinstvo kao najvažnija komponenta revolucije i tekovina oslobodilačke borbe.

Zajednička borba i stvaranje uvjeta za učvršćivanje bratstva i jedinstva suprotstavljeni su koncepciji i praksi okupatora o raspirivanju bratoubilačke borbe i genocida kao obliku biološkog uništavanja. «... Borba za bratstvo i jedinstvo, kao najsigurnija brana u sprečavanju međusobnog uništavanja, pokazala je ujedno i veliko opće progresivno značenje takvog cilja KPJ. A sve je upućivalo na to da je bratstvo i jedinstvo osnovni uvjet za pobjedu oslobodilačke borbe, jer se ona može ostvariti samo ako je zajednička borba svih naroda i narodnosti Jugoslavije» (str. 87).

I odluka o dizanju ustanka donesena je smjelo i razborito onda kad je Hitler bio na vrhuncu svoje moći i kad je u okupiranoj Evropi zavladao pravo mrtvilo i veliko zatišje, a njemačke armije brzo napredovale preko sovjetskog teritorija. Titova ocjena konkretne vojno-političke situacije, njegova strategija, predskazanje napada na Sovjetski Savez, i Titova, kako ističe autor, genijalna ocjena da imperijalistički rat sve više poprima antifašističko obilježje, pouzdano su upućivali na realnost i potrebu pokretanja oslobodilačke borbe u Jugoslaviji.

Logično je i to što se partizanski način ratovanja tada postavljao kao najprikladniji i jedino mogući oblik ratovanja. To je narodu otvaralo put za borbu, koja se već od prvih početnih uspjeha pretvarala u općenarodni rat s određenim komponentama i obilježjima socijalističke revolucije. Stoga su široki progresivno-demokratski i antifašistički slojevi stanovništva kao nosioci oslobodilačke borbe mogli njezine ciljeve povezati s vlastitim socijalnim i klasnim interesima, što ih je poticalo na jedinstvene revolucionarne akcije. Drugim riječima, oslobodilački rat i socijalistička revolucija u Jugoslaviji bili su isprepleteni i dijalektički povezani u jedinstvenu cjelinu.

Programska osnova narodnooslobodilačke borbe i strategija njezina vođenja jasno su pokazivale da je rukovodstvo Jugoslavije od početka bilo, unatoč direktivama i nekim pogrešnim ocjenama Kominterne, izabralo vlastiti put borbe protiv okupatora i njihovih saveznika, te domaćih izdajnika. Borba za nacionalno oslobođenje bila je istovremeno i borba za društvenu preobrazbu, tj. za stvaranje nove Jugoslavije koja će svojim narodima i narodnostima osigurati slobodan i ravnopravan razvoj. Time se jasno i nedvosmisleno odgovaralo onim snagama koje su stajale iza parole 'da još nije vrijeme za borbu', odnosno onim smjernicama koje su dolazile od Kominterne, da treba uzimati u obzir da je u sadašnjoj etapi riječ o oslobođenju od neprijatelja, a ne o socijalističkoj revoluciji (str. 56).

Kominternu je još 1941. godine svojom direktivom o sporazumu s Dražom Mihailovićem nanijela veliku štetu oslobodilačkom pokretu Jugoslavije u vrijeme prve ofenzive. Kominternu je, pod utjecajem Staljina, sugerirala da se narodnooslobodilačka borba u Jugoslaviji taktički odvija u dvije etape i da se ne formira Nacionalni komitet, odnosno da se ne suprotstavimo emigrantskoj vladi i kralju u Londonu. Kominternu je izričito upozoravala Tita da ne treba pokretati pitanje ukidanja monarhije ni isticati parolu 'o republici', jer će se pitanje 'o režimu u Jugoslaviji rješavati poslije oslobođenja zemlje od okupatora'. Rukovodstvo NOP-a prihvatilo je tada sugestiju Kominterne da se ne proglašava osnivanje vlade, ali se nije moglo suglasiti s taktikom o dvjema etapama narodnooslobodilačke borbe (str. 150).

Jer je rušenje stare i stvaranje nove Jugoslavije počelo — po navodima autora — još prvih dana ustanka i kontinuirano se nastavlja tokom cijele narodnooslobodilačke borbe, odnosno socijalističke revolucije do proglašenja Republike, formiranja Ustavotvorne skupštine i donošenja novog ustava kojim su ozakonjene tekovine revolucije. Präkretnicu i osnovni temelj u tom stvaranju, dakako, čine odluke Drugog zasjedanja AVNOJ-a u Jajcu 1943. godine i formiranja Nacionalnog komiteta kao privremene vlade svih naroda i narodnosti Jugoslavije.

Odluke u Jajcu, formiranje Nacionalnog komiteta i zatim potpuno konstituiranje zemaljskih vijeća, donošenjem svojih deklaracija, označili su stvaranje Demokratske Federativne Jugoslavije, koja je nastala kao rezultat specifičnog razvoja jugoslavenske revolucije u okvirima i okolnostima drugoga svjetskog rata, okolnostima u kojima su međusobno isprepletene i dijalektički povezane komponente oslobodilačke borbe i socijalističke revolucije, jer je KPJ znala da poveđa borbu i protiv okupatorske i domaće buržoazije. Odluke AVNOJ-a u Jajcu nisu imale samo državopravni karakter već su, doista, postale osnova federacije temeljene na najdemokratskijim pravima naroda i narodnosti Jugoslavije proisteklih iz zajedničke revolucionarne borbe za nove društveno-političke odnose.

Osnivanje privremene vlade Demokratske Federativne Jugoslavije početkom ožujka 1945. dalji je korak u izgradnji sistema vlasti nove Jugoslavije i njezina kontinuiteta. Iako privremena vlada nije bila nastavak Nacionalnog komiteta, bila je, kaže Jelić, u svojoj biti nastavak revolucionarnog razvoja vlasti, a osnivanjem narodnih vlada u federativnim jedinicama (današnjim republikama) završava se sistem organizacije vlasti u novoj Jugoslaviji, s određenom dozom kompromisa sa saveznicima, koja je bila nužna radi kontinuiteta.

Autor ističe da se u procesu oslobodilačke borbe i formiranja novih organa vlasti postepeno provodila i promjena društveno-ekonomskih odnosa u strukturi vlasništva. To se, po navodima autora, odvijalo u dvije faze: prva, do jeseni 1944, s manjim posezanjem u imovinske odnose putem konfiskacije i rekvizicije i, druga, nakon 1944. godine, kada se provode dublji kvantitativno-kvalitativni zahvati u strukturi buržoaskog vlasništva — agrarna reforma, eksproprijacija i nacionalizacija određenih oblika privatne imovine. Time su udareni temelji društvenom vlasništvu i otvoreni procesi izgrađivanja socijalističkih odnosa u Jugoslaviji.

Ukidanjem starih buržoaskih odnosa i uspostavljanjem novih nastaju novi oblici ponašanja u međusobnim odnosima, »prožeti novim shvaćanjima i novim društvenim vrijednostima u skladu s tek uspostavljenim načinom proizvodnje materijalnog života ljudi u izu-

zetno teškim ekonomskim uvjetima obnove do temelja razrušene zemlje, iscrpljene danočnom četverogodišnjom borbom i nemilosrdnim postupcima okupatora, i posebno postupcima njihovih slugu- (str. 168).

U borbi za podizanje i jačanje temelja nove ekonomske osnove, za razvijanje socijalističkih odnosa i svijesti, revolucija će se u Jugoslaviji — ističe autor — i dalje sukobljavati s pojedinim snagama koje će se odvajati od njezine matice, i tako postati otpadnici, ili će se sukobljavati sa starim tradicionalnim shvaćanjima — s nosiocima starih društvenih odnosa. Otpor ostataka građanskih snaga manifestirat će se u različitim oblicima i shvaćanjima, a zajednička im je tendencija bila da se spriječi sređivanje ekonomskih odnosa i socijalistička usmjerenost.

Revolucija se u svojoj oružanoj etapi, kaže autor, nije mogla dokraja obračunati sa starom društvenom svijesću, koja je i dalje tinjala, kako bi rekao Veljko Vlahović. Takva će svijest i izbijati na površinu nakon donošenja ustava, u različitim oblicima i manifestacijama, posebno u određenim kriznim situacijama. To je neki put dolazilo do izražaja u prijelomnim trenucima razvoja socijalističkih odnosa u Jugoslaviji. Upravo u sukobima i sučeljavanjima sa svim takvim i drugim snagama kontrarevolucije, jugoslaven-ska socijalistička revolucija potvrđivala je svoju postojanost, zaključuje autor na kraju knjige.

Jelić je u navedenom djelu uspješno osmislio i javnosti prezentirao sintezu socijalističke revolucije u Jugoslaviji, polazeći od njezinih najbitnijih odrednica i prijelomnih povijesnih događaja, osmišljavajući ih pri tom u kontekstu cjeline s aspekta jugoslavenske komponente karaktera revolucije, koji je ona doista imala od početka do svog pobjedonosnog završetka (potpunog uspostavljanja vlasti radničke klase i utemeljenja novih odnosa).

Jelićeva je knjiga jedan od malobrojnih pokušaja da se sintetički u cjelini prezentira smisao i bit socijalističke revolucije u Jugoslaviji sagledavajući je u kontekstu i sklopu narodnooslobodilačke borbe. Na taj način pisana, knjiga je morala biti oslobođena tereta uobičajenog znanstvenog aparata naučne dokumentiranosti. Ipak je u knjizi objavljen veći

broj grafikona, tablica i shema, što daje jasniju sliku nekih relevantnih događaja revolucije.

Na kraju, možemo istaći da će Jelićeva knjiga *Socijalistička revolucija u Jugoslaviji* bez dvojbe dati nove poticaje razmišljanju za dalje dublje i svestranije osmišljavanje i sintetičko pisanje u eksplikaciji socijalističke revolucije Jugoslavije.

Savo Pešić

